Оригинални научни рад

UDK: 904:726.821”653”(497.11)
391.7-055.2:737.1.032(497.11)

DOI 10.21301/еар.v11i3.5

Gordana Ćirić

Goethe Universität, Frankfurt, Nemačka
goca.ciric@gmail.com

Rimski novčići u ženskim srednjovekovnim grobovima sa teritorije Srbije: mogućnosti interpretacije*[1]

Apstrakt: U ovom radu istražuje se fenomen sekundarne upotrebe rimskih novčića (II–IV vek) u srednjovekovnim nekropolama (X–XV vek) sa teritorije Srbije. U fokusu istraživanja su grobovi u kojima su rimski novčići upotrebljeni kao dekorativni elementi pokojnikove odeće – najčešće preoblikovani u priveske. Ovakav tip sekundarne upotrebe rimskog novca konstatovan je samo u ženskim grobovima. Cilj rada je da predloži interpretaciju ove pojave kroz analizu vrednosti i značaja sekundarno upotrebljenih novčića u stvaranju porodičnih dragocenosti koje se definišu u važnim i kritičnim momentima društvenog života zajednice. Posebno se ispituje mogućnost interpretacije ovih nalaza kao primera grobova u kojima su sahranjene ženske osobe sa delovima svog miraza. Analizira se konstrukcija značenja i vrednosti ovih predmeta kroz njihovu razmenu u običajima vezanim za sklapanje braka, i, naposletku, u funerarnim praksama. Budući da je rimski novac iz ovih grobova malobrojan, i da se uvek radi o bronzanim denominacijama, možemo pretpostaviti da je definisanje njihove vrednosti i značaja zasnovano na simboličkom i reprezentativnom nivou. Polazna tačka ovog rada je korpus radova koji istražuju fenomen ponovne upotrebe stvari u prošlosti, da bi se dalje u radu dublje istražila veza između srednjovekovne društvene strukture i evaluacije novčića u seoskim zajednicama centralnog Balkana.

Ključne reči: rimski novac, srednjovekovni grobovi, Srbija, sekundarna upotreba, dragocenosti, biografija stvari, miraz

* Ovaj rad rezultat je doktorskog istraživanja na Gete Univerzitetu u Frankfurtu, u okviru projekta Vrednost i ekvivalent, finansiranog od strane Nemačke istraživačke fondacije (Deutsche Forschungsgemeinschaft).

[1] Prethodna verzija izneta je kao saopštenje na nacionalnom naučnom skupu „Srpska arheologija između teorije i činjenica” održanom na Filozofskom fakultetu u Beogradu marta 2016. godine. Pre toga neki od aspekata ovog istraživanja publikovani su članku “Roman coins in medieval female graves in the territory of Serbia: from discarded to dowries” (Ciric 2013, 105–116).

Uvod

Sekundarna upotreba rimskog novca i drugih predmeta rimske materijalne kulture nije odlika samo srednjeg veka centralnog Balkana, već je pojava karakteristična za sve prostore nekadašnjeg Rimskog carstva tokom ovog perioda (Kinney 2006, 232–252; Eckardt and Williams 2003, 141–170; Travaini 2004, 159–181). Predmet ovog istraživanja je sekundarna upotreba rimskih novčića u seoskim nekropolama, koje se datuju od X do XV veka, sa teritorije Srbije. Za ovu priliku analizirani su ženski grobovi u kojima su rimski novčići upotrebljeni kao dekorativni elementi odeće – najčešće preoblikovani u priveske na ogrlicama. Ovakav tip sekundarne upotrebe rimskog novca konstatovan je do sada u ženskim grobovima i samo jednom dečijem. Rimski novac koji nije preoblikovan u nakit takođe je pronalažen na srednjovekovnim nekropolama i sreće se kod pokojnika oba pola (za više v. Ciric 2014). U radu se predlaže i obrazlaže mogućnost interpretacije primera gde je rimski novac preoblikovan u nakit kao grobova ženskih osoba sahranjenih sa delovima svojih miraza. Ova teza uzeta je u obzir iz nekoliko razloga. Razmišljajući prvenstveno o prilikama u kojima je žena u kontekstu srednjovekovnog društva uopšte imala mogućnosti da dođe u posed predmeta poput nakita, smatrala sam da je zasigurno momenat stupanja u brak bio jedna od ključnih faza njenog društvenog života kada su pokloni ovakve vrste bili najprikladniji. Razmatrajući dalje da su predmeti pronađeni u ovim grobovima, uključujući i priveske od rimskog novca, deo nasleđa stečenog kroz razmene koje se odigravaju prilikom stupanja žene u brak opredelila sam se da to sagledam kroz prizmu običaja miraza. Etnografske studije miraza u Srbiji i na Balkanu, kao i pominjanje običaja miraza u srednjovekovnim pisanim izvorima predstavljaju polazno uporište za takav pristup. Svakako nije moguće sa potpunom sigurnošću tvrditi da se zaista radi o mirazu koji je pohranjen u asemblažima u pomenutim grobovima, ali to i nije krajnji cilj ovog rada, već rad teži da posmatranjem materijalne kulture u okviru određenog društvenog procesa ukaže na šire mogućnosti njene interpretacije, koje se otvaraju smeštanjem artefakata u društvenu dinamiku. Stoga, ovaj rad bi trebalo posmatrati kao ogled u kojem se ispituje potencijal koji ova pretpostavka ima za interpretaciju, a ne kao rad koji ima za svrhu nekritičku upotrebu etnografskih analogija i pisanih izvora.

Cilj istraživanja je da preispita načine kojima novac jednog, starijeg, nevažećeg monetarnog sistema, postaje relevantan i značajan za zajednice koje koriste drugu vrstu novca. Na koji način su rimski novčići vrednovani i percipirani od njihovih novih korisnika? Koja je njihova uloga u stvaranju porodičnih dragocenosti koje se definišu u važnim i kritičnim momentima društvenog života porodice/zajednice? Kako se konstruiše značenje i vrednost ovih predmeta kroz njihovu razmenu u običajima vezanim za sklapanje braka, kao i, naposletku, u funerarnim praksama? Budući da je rimski novac iz ovih grobova malobrojan, i da se uvek radi o bronzanim denominacijama, možemo pretpostaviti da je definisanje njiho-

ve vrednosti i značaja zasnovano primarno na simboličkom i reprezentativnom nivou. Drugim rečima, njihova vrednost nije konstruisana samo ekonomskom logikom, ali su opšte ekonomske okolnosti srednjovekovnog feudalnog društva zasigurno imale uticaj na percepciju pronađenog rimskog novca. Vrednost ovih predmeta, kao i ostataka materijalne kulture, oblikovana je refleksijom šire društvene matrice na mikro nivou srednjovekovnog seoskog okruženja.

U pokušaju da se gore navedene dileme donekle rasvetle, ovaj rad je organizovan u nekoliko segmenata kroz koje se fenomen sekundarne upotrebe rimskog novca razmatra i tumači. Na početku, predstavljen je kratak osvrt na proučavanje feneomena ponovne upotrebe predmeta u arheologiji i antropologiji. U srpskoj arheologiji rimski novčići pronađeni u srednjovekovnom kontekstu do sada nisu bili u fokusu interesovanja, jer su bili u suprotnosti sa tradicionalnim principima klasifikacije arheoloških artefakata. Istovremeno pripadajući rimskim i srednjevekovnim nalazima, često su bili ignorisani od arheologa rimskog perioda, ali i od istraživača srednjeg veka. U tom smislu, radovi koji problematizuju konstrukciju istorije predmeta koja uključuje faze od proizvodnje (materijalne i kulturne), distribucije, upotrebe, odbacivanja, ponovnog korišćenja, bilo u prošlosti ili u sadašnjosti, omogućavaju nam da sagledamo materijalnu kulturu izvan naših profesionalnih predubeđenja i naučne kategorizacije, ukazujući na veoma širok spektar tumačenja i razumevanja artefakata.

Potom su predstavljene studije slučaja. Dalje su arheološki nalazi interpretirani u svetlu društvenih okvira srednjeg veka na teritoriji Srbije. Zarad rekonstrukcije društvenog konteksta, pored arheoloških studija, u obzir su uzeti i rezultati istraživanja u srodnim disciplinama – istoriji i antropologji/etnologiji.

Fenomen ponovne upotrebe materijalne kulture – životni ciklusi artefakata i biografija stvari

U svom nastojanju da što jasnije hronološki definišu arheološke artefakate, slojeve ili lokalitete, arheolozi često ne ulaze u dublje analize nalaza koji su problematični u tom smislu. Među takvim nalazima, posebno se ističu oni slučajevi u kojima se implicira mnogo kompleksnija veza između materijalnih ostataka različitih epoha od one u kojoj su kulturni slojevi strogo izolovane celine bez dodirnih tačaka, već „pripremljene" za različite uže specijalizovane stručnjake.[2] Rimski novčići koji se analiziraju u ovom radu upravo predstavljaju takvu vrstu nalaza. Imajući mogućnost da istovremeno budu predmet različitih arheoloških specijalnosti (numizmatike, rimske arheologije i srednjovekovne arheologije), oni paradoksalno nisu bili predmet nijedne. Njihova dugotrajna i višeznačna

[2] Problem u pristupanju i (ne)interpretiranju preplitanja i interakcije kulturnih slojeva u arheološkom zapisu obradila je Staša Babić 2015, 249–264.

upotreba ostala je neinterpretirana. Stoga, važno je imati u vidu radove arheologa koji nam upravo ukazuju na kompleksnost različitih faza „životnog veka" nekog predmeta i koji nam predočavaju podjednaku važnost proučavanja artefakta u svim mogućim kontekstima u kojima se on tokom vremena nađe. Pored njih, bitan je i koncept biografije stvari koji je razvijen u antropologiji, a koji nam govori da je kulturna kategorizacija jednog istog predmeta podložna različitim transformacijama zavisno od društvenog konteksta (Kopytoff 1986, 64–91).

Koncept proučavanja istorije artefakata se može pronaći u istraživanjima formativnih procesa u arheologiji, koja je jedna od njenih ključnih oblasti. Studije o načinima nastanka arheoloških artefakata i arheoloških nalazišta ne mogu se odvojiti od njihove interpretacije. U istraživanjima formativnih procesa arheolozi nastoje da utvrde i rekonstruišu sled događaja i faktora (prirodnih i kulturnih) koji su prethodili i uticali na formiranje arheološkog zapisa (Schiffer 1996, 7). Arheolozi pokušavaju da utvrde istoriju proizvodnje, upotrebe i odbacivanja materijalne kulture, a među njima se posebno istakao Šifer sa svojim životnim ciklusima artefakata (Schiffer 1972, 156–165). Stoga, posmatrajući životni ciklus rimskih novčića koji su u fokusu ovog istraživanja, od datuma njihovog kovanja do polaganja u grob, ne postoji razlog zbog kojeg oni *apriori* ne bi mogli da doprinesu interpretaciji srednjovekovnog perioda, kao i svih prethodnih u kojima su bili u upotrebi, već bi to trebalo da zavisi najviše od polja interesovanja i sposobnosti istraživača.

Sa druge strane, u kulturnoj i ekonomskoj antropologiji Kopitof je uveo ideju biografije stvari kako bi pružio nove perspektive na pitanja cirkulacije robe, fokusirajući se više na robu kao takvu, nego na formu i svrhu razmene u kojoj ona učestvuje (Kopytoff 1986, 64–91). Kopitof preispituje stanovište ekonomista da roba jednostavno postoji sama po sebi i naglašava da se ona nikako ne proizvodi samo u materijalnom smislu kao određen predmet, već uvek mora biti i kulturno definisana kao određena vrsta stvari (Kopytoff 1986, 64). Primerom života jednog roba, Kopitof dalje demonstrira kako tokom vremena jedan isti entitet može biti percipiran kao roba, ali da u drugom trenutku to ne mora da bude slučaj, već zavisi isključivo od društvenog konteksta. Osnovni mehanizmi kojima se materijalna kultura definiše kao roba ili izlazi iz te kategorije su principi „običnog/zajedničkog" (*common*) i „singularnog/jedinstvenog" (*singular*) (Kopytoff 1986, 68–69). U slučaju procesa komoditizacije, Kopitof objašnjava da je tada najbitnija odlika predmeta da je on podložan slobodnoj razmeni i vrednosno uporediv s bilo kojim drugim predmetom iz širokog spektra materijalne kulture nekog društva. Kako bi to bilo moguće, predmet mora da deli zajednička svojstva sa svim ostalim potencijalnim predmetima za koje može da se razmeni. On mora biti označen kao običan ili uobičajen, ali ne u smislu njegove široke dostupnosti ili jednostavnosti, već isključivo u kontekstu njegovog svojstva da bude doveden u relaciju ekvivalencije s bilo čime drugim. Nasuprot tome, mehanizam kojim se nešto izuzima iz procesa komoditizacije je singula-

rizacija predmeta, odnosno označavanje predmeta kao vrednosno neuporedivog s drugim stvarima i stoga, ili potpuno nerazmenljivog, ili podložnog razmeni za veoma ograničenu kategoriju drugih predmeta. Bitno je naglasiti da je bilo koja vrsta predmeta podložna, i komoditizaciji, i singularizaciji.

Rimski novac preoblikovan u privezak i pronađen u srednjovekovnim nekropolama ukazuje da su ove kovanice prošle kroz veoma različite faze upotrebe, vrednovanja i tumačenja u toku svog „života" – prelazeći granice različitih društvenih sfera. U ovom radu fokusiraćemo se na jednu fazu njihovih života i istražiti mehanizme kojima su oni vrednovani u relaciji sa ostatkom materijalne kulture srednjovekovnog konteksta.

Rimski novčići u ženskim srednjovekovnim grobovima sa teritorije Srbije

Nalazi rimskih novčića, korišćenih kao nakit ili dekorativni element, u ženskim grobovima datovanim od X do XV veka pronađeni su na sledećim lokalitetima: Bogojevo (Stanojev 1989, 24), Ravna – Slog (Jovanović and Vuksan 2005, 194), Brestovik – Čair[3], Brestovik – Visoka Ravan (Ćorović-Ljubinković 1956, 136; 1958, 329), Mirijevo (Bajalović-Birtašević 1960, 14, 40), Trnjane (Marjanović-Vujović 1984, 51–52) i Konopljara (Berić 2001, 113). Svi rimski novčići u ovim grobovima su bili probušeni i korišćeni kao privesci u ogrlicama ili kao dekoracije za glavu (Mirijevo). U pitanju su bronzane denominacije, uglavnom iz IV veka, ali tu je nekoliko primera iz II, III i s početka V veka.[4] Stoga, u nekim slučajevima novčići su sekundarno korišćeni i pohranjeni u grob skoro jedan milenijum nakon njihove proizvodnje. Obično se jedan ili dva novčića preoblikovana u priveske nađu u jednom ili dva groba po nekropoli. Do sada su jedino na nekropoli Brestovik – Visoka Ravan pronađeni u četiri groba, a u jednom grobu je bilo čak 8 rimskih novčića. Ostali predmeti koji su nađeni u ovim grobovima su uglavnom nakit – naušnice, narukvice i prstenje. Interesantno je da su i kauri školjke pronađene u nekim od ovih grobova takođe korišćene kao ogrlice. U pitanju su nekropole Brestovik – Visoka Ravan, Mirijevo (Bajalović-Birtašević 1960, 15, 17, 19–22, 31–32), Trnjane (Marjanović-Vujović 1984, 52, 67–68).

[3] Za informaciju o rimskom novcu na lokaitetu Brestovik – Čair, kao i za nepublikovane detalje o kontekstu nalaza rimskog i srednjevekovnog novca u grobovima sa lokaliteta Brestovik – Visoka Ravan, dugujem zahvalnost muzejskom savetniku Narodnog muzeja u Beogradu, Slobodanu Fidanovskom.

[4] Sve identifikacije rimskih novčića na ovim nekropolama preuzete su iz navedenih publikacija osim za rimske novčiće sa lokaliteta Brestovik – Visoka Ravan koje je identfikovala autorka ovog rada, dok za atribuciju novčića sa lokaliteta Brestovik – Čair dugujem zahvalnost višoj kustoskinji Narodnog muzeja u Beogradu, Tatjani Bendžarević.

Važno je naglasiti da se radi o nekropolama seoskih naselja koje su bile u upotrebi dugi niz godina (Ćorović-Ljubinković 1956, 131; Bajalović-Birtašević 1960, 39; Marjanović-Vujović 1984, 114). Funerarni običaji praktikovani u ovim zajednicama pokazuju da se pokojnik veoma retko sahranjuje s bilo kakvim prilozima nakon XI veka. Tako na nekropoli u Mirijevu imamo priloge u 27 % grobova, od kojih su samo tri sadržavala veliki broj predmeta (Bajalović-Birtašević 1960, 29, 36), dok su na nekropoli Ravna – Slog, nešto starijoj od ovog vremena, prilozi nađeni u preko 50 % grobova (Jovanović and Vuksan 2005, 181–203). Na ovakvom tipu groblja, sa veoma malo predmeta i priloga koji su uglavnom produkti lokalne proizvodnje, odnosno bez prisustva importa (Bajalović-Birtašević 1960, 39–40), grobovi sa rimskim novčićima i ostalim nakitom čine se na prvi pogled veoma specifičnim i izuzetnim. Vrlo verovatno je rimski novac pronađen u ruinama rimskih logora, gradova i nekropola. Srednjovekovno groblje na lokalitetu Ravna – Slog podignuto je na ostacima rimske nekropole (Petković and Ružić 2005, 23–176). U blizini lokaliteta Brestovik – Visoka Ravan nalazilo se rimsko utvrđenje i naselje Castra Tricornia (Stričević 1958, 411–413). Ostava bronzanog novca iz IV i s početka V veka koja broji više od hiljadu kovanica nađena je isto u ovoj oblasti (Bendžarević 2005, 568).

Pored upotrebe rimskog novca, imamo primere i korišćenja srednjovekovnih kovanica kao privezaka u nekropolama iz ovog perioda. Ipak, ovi primeri su još malobrojniji u odnosu na priveske od rimskog novca. Jedan vizantijski bakarni trahej je pronađen u ogrlici sa privescima od rimskih kovanica u grobu na nekropoli Brestovik – Visoka Ravan. Ostali slučajevi detektovani su na nekropolama u Mačvanskoj Mitrovici (Ercegović-Pavlović 1980a, 28), na Donićkom Brdu (Petrović 1963, 288) i u Brzoj Palanci (Ercegović-Pavlović 1967, 145).

Novčići u nevestinskom nakitu u etnografskim studijama Srbije i Balkana i običaj miraza

Nakon prezentovanja srednjovekovnih studija slučaja, detaljnije ćemo razmotriti mogućnost interpretacije ovih grobova kao žena sahranjenih sa delovima svog miraza. Etnografska građa koja nam govori o običaju miraza na ovim prostorima predstavlja idejni okidač za razamatranje ove mogućnosti. Pored toga, dalje u radu su razmatrani i pisani izvori srednjeg veka koji nam svedoče o ovom običaju. Ovo tumačenje zasigurno ostaje u najmanju ruku otvoreno, ali ipak je vredno razmatranja i ne bi ga trebalo sasvim odbaciti. Uprkos svim potencijalnim zamkama u koje istraživač može upasti preuzimajući ideje i rezultate iz srodnih disciplina, u ovom radu stremi se ka uspostavljanju jednog od mogućih dijaloga između rezultata različitih stručnjaka koji nije sam sebi cilj, već je u službi interpretacije nalaza (o problematici etnografskih analogija

i interdisciplinarnosti u arheologiji v. Binford 1972, 59–67; Hodder and Hutson 2003). Oslanjanjem isključivo na dosadašnje rezultate arheološkog istraživanja srednjeg veka i nekropola koje su izdovjene kao studije slučaja, analiza sekundarno upotrebljenog rimskog novca bila bi veoma ograničavajuća i ostala bi uskraćena za kontekstualizaciju ovog fenomena u širim društvenim okvirima koje je bez zalaženja u druge srodne discipline nemoguće. Pre nego što se upustimo u detaljniji prikaz etnografije nevestinskog nakita i običaja miraza na Balkanu, podsetićemo se nekih opštih društvenih implikacija običaja miraza, nezavisnih od etnografskih specifičnosti podneblja u kojem se praktikuje.

Miraz pripada jednom od dva glavna običaja razmene poklona, isplata i drugih vrsta razmena koje se dešavaju između dve porodice u vreme stupanja njihovih potomaka u brak sa ciljem uspostavljanja trajnih društvenih odnosa i veza između njih. Uobičajeno, antropolozi uzimaju miraz kao kontrapunkt običaju kupovine mlade (Goody and Tambiah 1973; za detalje o običaju kupovine mlade i njegovoj kritičkoj analizi v. Ivanović 2007, 157–220). Osnovne razlike između ova dva običaja vide se u smeru prenosa vrednosti i vlasničkih prava između dveju porodica. U slučaju miraza prenos vrednosti ide od mladine porodice ka mladi i potom preko nje postaju posed mladoženjine porodice (Goody and Tambiah 1973, 6). Vlasnička prava su u idealnom smislu na strani žene, dok su u realnosti pod kontrolom muža i njegove porodice. Kod kupovine mlade, smer prenosa bogatstva ide direktno od porodice mladoženje ka mladinoj porodici i postaje njihovo vlasništvo.

Oba običaja bila su predmet mnogih studija u antropologiji i ekonomiji. U svakoj od disciplina težilo se ka razumevanju i tumačenju ovih običaja već dugi niz godina, što je imalo za posledicu veliki broj naučnih radova. U njima su dve discipline često bile komplementarne, ali i sa potpuno suprotnim stanovištima o ovoj temi (o ekonomskoj perspektivi v. Anderson 2007, 151–154). Ipak, o običaju miraza može se izdvojiti nekoliko opštih karakteristika. Miraz je najčešće prisutan kod društveno-ekonomski raslojenih društava (Harrel and Dickey 1987, 105–120). U tom smislu ovaj običaj predstavlja način održavanja ili unapređivanja društvenog položaja mladine porodice jer se mlada udaje za mladoženju istog socijalnog statusa ili višeg. Miraz je vrsta pre-mortem nasleđa za žensku decu (Goody and Tambiah 1973, 6), što ima za posledicu stvaranja društvenog pritiska na mladinog oca i njenu primarnu porodicu da akumulira bogatstvo do vremena stasavanja devojke za udaju. Važna karakteristika miraza je da je to uvek javno prikazivanje bogatstva. Potreba za javnim prikazivanjem bogatstva javlja se u kompetitivnim situacijama u kojima je neophodno dobiti potvrdu društvenog statusa ili ekonomskog bogatstva od ostatka zajednice (Harrel and Dickey 1987, 105–120). Ukratko običaj miraza sublimira u sebi kompleksnu mrežu razmena koja je isprepletena između različitih sfera tradicije, simbolike i finansija.

Kada govorimo o periodu i oblasti iz kojih potiču studije slučaja, miraz je potvrđen u istorijskim izvorima od XIII veka i smatra se zaostavštinom/uticajem rimske i vizantijske civilizacije (Šarkić 2006, 186–189).

Vratimo se sada na etnografiju miraza i ulogu nakita od novca u njemu na Balkanu. Mnogo etnografskih studija tradicionalnog ženskog nakita i odevanja u Srbiji i drugim balkanskim zemljama tokom XIX i početkom XX veka otkrivaju čestu upotrebu novčića kao dekorativnih elemenata – preoblikovanih u priveske za ogrlice, naušnice ili ukrase za glavu i grudi (Zegga 1925, 40–44; Rašević 2006, 200). Većinu ovog nakita žena dobija kao miraz i nosi ga na svadbenoj ceremoniji. Upravo u ovim okolnostima, nakit od kovanica ima veoma važnu ulogu, zauzimajući centralno mesto u mladinom vizuelnom identitetu (Tešić 2003, 55–57). Novčići koji se daju mladi nisu vrednovani samo u ekonomskom smislu, već se cene i zbog svojih apotropejskih funkcija. Često se smatra da fizička svojstva novčića – snaga metala ili zveckanje koje proizvode kada se mlada pomera – štite mladu protiv uroka i zlih misli (Tešić 2003, 111–112). Trebalo bi ovde napomenuti i da se u Engleskoj tokom srednjeg veka i u kasnijim periodima apotropejske moći pripisuju upravo starim rimskim kovanicama za koje je smatrano da su posedovale veću moć upravo zbog svoje starosti (Gilchrist 2008, 141). Pored novčića, drugi važan predmet za mladu sa apotropejskim moćima zabeležen u etnografiji Balkana su kauri školjke koje su takođe preoblikovane u priveske (Pantelić 1971, 21). Nakit koji mlada nosi ne predstavlja celokupan miraz koji joj se daje. Ostatak miraza pakuje se u devojačku spremu koja može imati još novca, a zatim i posteljinu, odeću, nameštaj itd. (Fileki 2010, 95). Ponekad, ali tek u skorije vreme, od polovine XX veka naovamo, mlada može dobiti deo porodične zemlje u svoj miraz (Đorđević 2005, 212). Nakon ulaska mlade u novu porodicu, cilj je da se deo miraza, a pogotovo nakit, sačuva za buduću kćer kojoj bi se opet darivao kao miraz. Drugim rečima, nakit postaje deo porodičnih dragocenosti koje se generacijski nasleđuju. Razmišljajući u arheološkim okvirima, ovo bi značilo da ovaj nakit nikada ne može dospeti u arheološki zapis, jer neprestano cirkuliše intergeneracijski. Ipak, etnografske studije pokazale su da postoje izuzeci kada se žena sahranjuje sa delom nakita koji je dobila kao miraz. U slučaju ako umre pre nego što se uda, ako ne postoje naslednici i sl. U tim okolnostima nakit postaje deo grobnih priloga (Đaković 1989, 141–143).

Kontekstualizacija studija slučaja i običaja miraza u kulturnim, društvenim i ekonomsko-monetarnim okvirima srednjeg veka

U periodu od X do XV veka važne društvene, političke i ekonomske promene odigrale su se na prostoru današnje Srbije. U to vreme ova teritorija nije predstavljala nikakav ujedinjeni entitet. Oblast severno od reka Save i Dunava bila je deo srednjevekovne Ugarske kraljevine, koja je ustanovljena na početku XI

veka (Engel 2001; Dinić 1978, 52, 336). Teritorija južno od Save i Dunava bila je pod dominacijom Vizantijskog carstva (Stephenson 2008, 664–691). Ipak, tokom XII veka srpski vladari uspevaju da izdejstvuju nezavisnu državu na nekim delovima ovih prostora (Ostrogorski 1969, 374; Blagojević 2011, 93–120; Stephenson 2008, 686). Ukratko, ovo je bilo vreme snažnih političkih previranja kada su se administrativne granice menjale često, što se ogledalo i u obrascima cirkulacije novca. Tokom ovog perioda u upotrebi je bilo više tipova novca. Generalno razlikujemo dve velike monetarne zone – severnu u kojoj dominiraju kovanice ugarskih kraljeva i južnu u kojoj uglavnom cirkuliše vizantijski novac (Metcalf 1966, 65, 63). Tek na početku XIII veka srpski kraljevi počinju da kuju svoj novac (Ivanišević 2001). Svakako novčana razmena i generalna upotreba novčića progresivno raste u periodu od XII do XIV veka (Metcalf 1966, 11).

Ako posmatramo širu društvenu sliku ovog perioda, onda možemo reći da je to vreme u kojem se odigrao proces feudalizacije jugoistočne Evrope (o tom procesu na prostoru centralnog i zapadnog Balkan v. Ćirković 1994, 223–235). Posmatrajući na mikro nivou, odnosno kada govorimo o strukturi i organizaciji seoskih zajednica, koncept zadruge je već dugo najdominantniji model kod istraživača (Novaković 1965, 139–142; Đorđević 2006, 123–131), koji je elaboriran malo dalje u ovom radu. U smislu religijskog konteksta ovih nekropola, treba imati u vidu i činjenicu da je hrišćanstvo počelo da se prihvata među južnoslovenskim populacijama već za vreme misionarskih poduhvata braće Ćirila i Metodija u IX veku, a da je postalo široko rasprostranjeno do sredine XII veka (Ostrogorski 1969, 219, 227, 233; Blagojević 2011, 129). Da li prisustvo grobnih priloga u srednjovekovnim grobovima ukazuje na paganske elemente ostaje još uvek diskutabilno u srpskoj arheologiji, ali veoma često se oni označavaju kao običaj koji je u suprotnosti sa hrišćanskim uverenjima (Jovanović and Vuksan 2005, 237). Ipak, praksa ostavljanja grobnih priloga nikada nije bila zvanično zabranjena u srednjem veku od strane crkve i mnogi arheolozi smatraju da je opadanje prisustva grobnih priloga u ovom periodu posledica više različitih socijalnih faktora osim religije (Gilchrist 2008, 121; Effros 2009, 72). Stoga, zasigurno je potrebno posmatrati nalaze rimskog novca koji su bili prilozi u srednjovekovnom grobu iz više perspektiva pored religijske i izvan dualizma pagansko/hrišćansko.

U sva tri navedena politička entiteta pisani izvori potvrđuju postojanje običaja miraza od XIII veka. Komentari na temu miraza pronađeni su u mnogim vizantijskim spisima koji se tiču popisa imovine ili rasprava oko imovine (Macrides 1992, 89–98; Oikonomides 1990, 205–214). Predmeti koji se najčešće spominju kao deo miraza su novčići i nakit. U kasnom srednjem veku, tokom XIV i XV veka, miraz je postao moćan instrument raspodele bogatstva i kapitala među plemićkim porodicama, stvarajući moćne saveze. Arhivski spisi srednjovekovnog Dubrovnika pružaju uvid u progresivan rast vrednosti miraza tokom ovog perioda (Stuard 1981, 795–811).

Analizom istorijskih istraživanja na temu miraza u srednjem veku na centralnom Balkanu, može se zaključiti da se oni pominju u pravnim spisima XIII i XIV veka i da je ovaj običaj formulisan po ugledu na vizantijsko pravo (Šarkić 2006, 185). Neki od srpskih srednjovekovnih pravnih dokumenata u kojima se pominje miraz su *Zakonopravilo* Svetog Save (1262. g.), u kojem se miraz pominje kroz prevod vizantijskog *Prohirona* (između 870. i 879. g.); Sintagma Matije Vlastara, prevedena u Srbiji 1348. godine; i zakonik Cara Dušana (1349 g. i 1354. g. s dopunama) (Šarkić 2006, 186–189). Na osnovu pravnih dokumenata ostaje nesigurno da li je običaj miraza postojao pre XIII veka. Kadlec je smatrao da je kod slovenskih populacija praktikovan običaj kupovine mlade do X veka, a da su se devojke udavale samo sa skromnom odećom i nekoliko komada nakita (Kadlec 1924, 82).

Ipak, pisani izvori upućuju nas samo na važnost i moć običaja miraza u višim slojevima srednjovekovnog društva. Oni često otkrivaju koliko je bilo bogatstvo pojedinih porodica kroz obim miraza, koji je u nekim slučajevima brojao i po nekoliko hiljada zlatnih ili srebrnih kovanica odgovarajuće valute, u zavisnosti o kojoj monetarnoj zoni se radilo. Stoga, mirazi opisani u pisanim izvorima predstavljaju potpunu suprotnost od onih koji su pronađeni u grobovima koji su predmet ovog rada. U njima imamo po nekoliko bronzanih novčića koji već duži vremenski period nisu validno sredstvo plaćanja. Kako bismo pokušali da razumemo na koji način se značenje i vrednost rimskih novčića konstruisala predlažem da se sa šireg društveno-političkog konteksta fokusiramo na specifičnosti društvene organizacije i strukture seoskih zajednica.

Kontekstualizacija studija slučaja u okviru društvene organizacije srednjovekovnih seoskih zajednica

Kada govorimo o društvenoj organizacije seoskih zajednica u srednjem veku, koncept zadruge ostao je najdominantniji model među istraživačima – podjednako zastupljen, i kod istoričara, i kod antropologa/etnologa. Pored pisanih izvora koji ukazuju na postojanje zadruge u kasnom srednjem veku (Novaković 1965, 139–142; Đorđević 2006, 125–129), zadruga je bila i tipičan oblik organizacije u selima na Balkanu tokom XIX i početkom XX veka i stoga predmet mnogih etnoloških studija (Halpern and Kerewsky Halpern 1972, 16–44). Zadruga se sastoji iz više nuklearnih porodica koje zajedno upravljaju jednim zajedničkim imanjem/domaćinstvom sa naturalnom proizvodnjom, koje uključuje zemlju i stoku (Novaković 2005, 128; Gorunović 2006, 125). U takvim društveno-ekonomskim okolnostima mogućnost akumulacije novca tokom srednjeg veka bila je veoma ograničena, nakon što bi se sve dažbine ka vlastelinima izmirile Međutim akumulacija novca nije bila savim nemoguća. U tom smislu, veoma bitna

činjenica postaje da novac nađen u ovom grobovima nije važeći, već rimski, jer način akvizicije rimskog novca nije bio putem rada ili trgovine, već je najverovatnije pronađen u zemlji. Ovo je važno jer se time otvaraju alternativni načini za pribavljanje novca. Ipak, trebalo bi imati u vidu da su i ovi alternativni načini sticanja kovanica zasigurno bili omeđeni kako pravnim mehanizmima, tako i društvenim normama. Tome bi u prilog mogao ići način upotrebe, odnosno distribucije, još jedne vrste sekundarno upotrebljene rimske materijalne kulture – opeka. Podsetiću na srednjovekovni lokalitet Mačvanska Mitrovica Zidine na kojima se mogu konstatovati jasne razlike u količini i stepenu elaboriranosti sekudarno upotrebljene rimske opeke za potrebe izgradnje crkve i groba visoko pozicionranog sveštenika u odnosu na upotrebu istih u staništima i grobovima običnih ljudi (Ercegović-Pavlović 1980a; 1980b, 171–180; Minić 1980). Stoga, možda bismo mogli objasniti prisustvo samo bronzanih novčića u ovim grobovima kao posledicu dostupnosti samo ovog tipa novca seoskim zajednicama zbog neke vrste regulativa u slučaju pronalaska novca od strane autoriteta, crkvenog ili vlastelinskog, zavisno od toga o čijoj zemlji se radi. Odnosno, u idealnom smislu možemo pretpostaviti da u slučaju pronalaska novca od plemenitih metala ili ostava takvog novca nije bilo moguće zadržati ga. Odnosno i ako bi se takav novac zadržao sigurno se ne bi javno prikazivao, kao što je to slučaj sa bronzanim rimskim novčićima. Drugo, u zadruzi sav posed bio je zajedničko vlasništvo, osim nekolicine ličnih stvari (Novaković 2005, 128). Samo su ženske osobe imale za nijansu više personalnih predmeta, uglavnom nakita koji su dobijale kroz miraz ili druge razmene prilikom stupanja u brak. Stoga, bilo kakav novac, bilo da je zarađen ili pronađen, bio bi kolektivno vlasništvo. Starešina zadruge (najstariji muškarac ili najstariji brat) bio je najveći autoritet u bilo kojoj vrsti donošenja odluka koje se tiču zajednice, posebno po pitanju upravljanja vlasništvom i posedom zadruge. Ipak, konačna odluka donošena je nakon konsultacije sa ostalim muškim članovima zadruge (Gorunović 2006, 125). U tom smislu, odluka o raspodeli pronađenog rimskog novca ticala bi se svih članova zajednice i osoba kojoj bi oni bili dati trebalo bi da bude odobrena na nivou zajednice. Stoga, možda možemo pretpostaviti da je upotreba pronađenog rimskog novca kao dela miraza ženskih članova bila prihvatljiva zadruzi.

Ipak, da li možemo posmatrati sekundarno upotrebljene rimske novčiće kao pokazatelje različitih stepena ekonomskog bogatstva različitih zadruga ili čak pojedinaca u okviru zadruge ostaje otvoreno pitanje. Ranije su srednjovekovni arheolozi bili uglavnom mišljenja da su samo bogatije porodice ili pojedinci bili u stanju da prvenstveno steknu materijalne predmete, a potom i da ih se „odreknu" ostavljajući ih kao grobni prilog. Odnosno, da grobovi sa većim brojem predmeta ukazuju na bogatiji sloj seoske zajednice i ekonomsku stratifikaciju u okviru nje (Marjanović-Vujović 1984, 107–108). U takve slučajeve ubrajaju se na primer ženski grobovi sa mnogobrojnim delovima nakita na lokalitetu

Trnjane. Na osnovu gore predstavljenog opisa studija slučaja, može se zaključiti da je sekundarna upotreba rimskog novca česta u relativno bogatijim grobnim asemblažima. Ipak, mišljenja sam da ne bi trebalo automatski povezivati sekundarnu upotrebu rimskih kovanica sa ekonomskim statusom porodica ovih žena jer takva interpretacije previše jednostrana i može prikriti druge aspekte ovog fenomena. Konačno, i na koji tačno način bi ovi novčići zapravo mogli da doprinesu porodičnom ili zadružnom bogatstvu? Mnogo je verovatnije da su ove kovanice funkcionisale na simboličkom i reprezentativnom nivou, jer njihova vrednost nije bila bazirana na intrističkim kvalitetima, zbog vrste metala i njihove malobrojnosti. Isto tako, vrednost nije mogla biti garantovana ni političkim autoritetom, u čije ime su oni kovani, jer je Rimsko carstvo odavno nestalo sa političke mape sveta. Drugim rečima, sposobnost ovih novčića da budu vrednosna mera ili konzervatori vrednosti u tradicionalnom smislu zasigurno je bila limitirana. Njihova vrednost nije mogla da bude zasnovana na legalnom nivou, već je morala da se uspostavi u okviru seoske zajednice u sferi običaja i tradicije. Štaviše, predlažem da bi trebalo razmotriti i opciju da je vrednost ovih predmeta bila sekundarna u odnosu na „vrednost" osobe i konstruisana upravo dovođenjem u vezu ovih predmeta sa specifičnim socijalnim statusom osobe koja ih je nosila – mlade.

Zaključna razmatranja

U ovom radu, ispitana je mogućnost boljeg razumevanja sekundarno upotrebljenog rimskog novca tokom srednjeg veka centralnog Balkana, budući da oni do sada nisu bili u centru pažnje srpske arheologije. Potpunija interpretacija sekundarno upotrebljenog rimskog novca bila je moguća samo istraživanjem ovih nalaza u konkretizovanim društvenim i istorijskim okolnostima, smeštanjem i posmatranjem u okviru definisanih socijalnih praksi i struktura. Shodno tome i pristupajući arheološkom materijalu uz konsultaciju sa rezultatima iz srodnih disciplina, etnologije i istorije, preisptano je tumačenje ovih nalaza kao dela miraza žena u seoskim zajednicama srednjovekovnog Balkana. Celokupno istraživanje moguće je sumirati sledećim zaključcima. Iako je miraz bio uobičajen za više društvene slojeve, bio je praktikovan i kod seoskih zajednica. Sadržaj i vrednost miraza bili su najviše oblikovani specifičnostima pozicije primaoca miraza u okviru srednjovekovne društvene strukture. Članovi seoskih zajednica, koji su bili sahranjeni na ovim nekropolama, sigurno nisu bili uključeni u novčane transakcije u istoj meri kao oni iz urbanih sredina, ali su bili upoznati sa novcem kao kategorijom predmeta i principima novčanih razmena, a sasvim sigurno su i bili svesni moći koju novac ima u društvenim odnosima. Za početak, znalo se ko je imao pravo da kuje novac, a ko je bio u obavezi da plaća porez. Tenzije koje su nastale shvatanjem važnosti novca u stvaranju bogatstva i

sa druge strane nedostupnošću novca, imale su za posledicu višesmisleno razumevanje pronađenih rimskih novčića. Ekonomska (bez)vrednost rimskog novca bila je kompenzovana konceptualizovanjem tih predmeta na simboličkoj ravni. Stoga, nemajući dovoljno društvene moći da steknu bogatstvo, novčići koji su bili u posedu seljaka, čak i mali rimski bakrenjaci, bili su atribuirani moćima druge vrste – čuvanjem mlade od uroka i zlih misli. Štaviše, vrlo je verovatno da ovi rimski bronzani novčići nisu imali naročito veliku vrednost izvan okvira seoske zajednice.

Literatura

Anderson, Siwan. 2007. The Economics of Dowry and Brideprice. *Journal of Economic perspecitves* 21 (4): 151–174.

Babić, Staša. 2015. "Biography of a Hill: Novi Pazar in South-Western Serbia". In *The Lives of Prehistoric Monument in Iron Age, Roman and Medieval Europe*, eds. Marta Díaz-Guardamino, Leonardo García Sanjuán and David Wheatley, 249–264. Oxford: Oxford University Press.

Bajalović-Birtašević, Marija. 1960. *Srednjevekovna nekropola u Mirijevu*. Beograd: Muzej grada Beograda.

Bendžarević, Tatjana. 2005. Ostave bronzanog novca IV veka sa teritorije Srbije. *Zbornik Narodnog muzeja, serija Atheologija* 18 (1): 553–580.

Berić, Nikola. 2001. „Srednjevekovna nekropola na lokalitetu Konopljara". U *Arheološka nalazišta Kruševca i okoline*, ur. Nikola Tasić i Ema Radulović, 109–115. Beograd i Kruševac: Balkanološki institut SANU – Narodni muzej Kruševac.

Binford, Lewis. 1972. *An Archaeological Perspective*. New York and London: Seminar Press.

Blagojević, Miloš. 2011. *Srpska državnost u srednjem veku*. Beograd: Srpska književna zadruga.

Ciric, Gordana. 2013. "Roman coins in medieval female graves in the territory of Serbia: from discarded to dowries". In *Richesse et Sociétés*, eds. Ctaherine Baroin and Cécile Michel, 105–116. Paris: De Bocard.

– – –. 2014. "Roman coins out of time: the transformation of values. The reuse of Roman coins in medieval cemeteries (AD 400–1400) in the territory of Serbia" PhD diss., Johann Wolfgang Goethe – Universität zur Frankfurt.

Ćirković, Sima. 1994. Počeci socijalne hijerarhije u Srba. *Godišnjak za društvenu istoriju* 1 (3): 223–235

Ćorović-Ljubinković, Mirjana. 1956. La nécropole Slave de Brestovik. *Archaeologia Iugoslavica* 2: 131–137.

– – –. 1958. Dosadašnja iskopavanja u Brestoviku. *Zbornik radova Narodnog muzeja* 1: 325–333.

Dinić, Mihailo. 1978. *Srpske zemlje u srednjem veku. Istorijsko – geografske studije*. Beograd: Srpska književna zadruga.

Đaković, Branko. 1989. Prilozi u grob. *Studia ethnologica* 1: 135–163.

Đorđević, Aleksandar. 2006. Porodična zadruga u srpskom srednjovekovnom pravu. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu* 47: 123–131.

Đorđević, Jadranka. 2005. Polna pripadnost i nasleđivanje. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 53: 211–220.

Eckardt, Hella and Williams, Howard. 2003. "Objects without a past". In *Archaeologies of Remembrance: death and memory in past societies*, ed. Howard Williams, 141–170. New York and London: Kluwer – Plenum Academic Press.

Effros, Bonnie. 2009. "Death and Burial". In *Medieval Christianity, A peoples history of Christianity*, ed. Daniel E. Bornstein, 53–74. Minneapolis: Augsburg Fortress.

Engel, Pál. 2001. *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary 895–1526.* London: Tauris.

Ercegović-Pavlović, Slavenka. 1967. Prilog proučavanju srednjovjekovnih nekropola u istočnoj Srbiji. *Starinar* 17: 143–153.

– – –. 1980a. *Les Nécropoles romaines et médiévales de Mačvanska Mitrovica*. *Sirmium* 12. Beograd: Arheološki institut.

– – –. 1980b. Kasnoantička tradicija u srednjevjekovinim nekropolama. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12–13 (1): 171–180.

Fileki, Irena. 2010. Vez i čipka u Pirotu i okolini. *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* 74: 93–114.

Gilchrist, Roberta. 2008. Magic for the Dead? The Archaeology of magic in Later Medieval Burials. *Medieval Archaeology* 52: 119–159.

Goody, Jack and S. J. Tambiah. 1973. *Bride Wealth and Dowry*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gorunović, Gordana. 2006. Marksistički model dinarske zadruge u srpskoj etnologiji. *Antropologija* 2: 110–142.

Halpern, Joel Martin and Barbara Kerewsky Halpern. 1972. *A Serbian Village in Historical Perspective*. New York: Holt, Reinhart and Winston.

Harrel, Steven and Sara Dickey. 1985. Dowry Systems in Complex Societies. *Ethnology* 24 (2): 105–120.

Hodder, Ian and Hutson, Scott. 2003. *Reading the past: current approaches to interpretation in archaeology*. Cambridge: Cambidge University Press.

Ivanišević, Vujadin. 2001. *Novčarstvo srednjevekovne Srbije*. Beograd: Stubovi kulture.

Ivanović, Zorica. 2007. Antropološka kritika teze o „braku kupovinom žena" kao prilog promišljanju interdisciplinarnosti. *Etnoantropološki problemi* 2 (2): 157–220.

Jovanović, Svetozar and Marko Vuksan. 2005. "Medieval Necropolis". In *Roman and medieval necropolis in Ravna near Knjaževac*, ed. Miloje Vasić, 179–275. Beograd: Arheološki institut.

Kadlec, Karlo. 1924. *Prvobitno slovensko pravo pre X veka*. Beograd: Geca Kon.

Kinney, Dale. 2006. "The concept of Spolia". *In A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*, ed. Conrad Rudolph, 233–252. Oxford: Blackwell.

Kondić, Vladimir. 1957. Antički Ritopek. *Godišnjak grada Beograda* 4: 35–46.

Kopytoff, Igor. 1986. "The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process". In *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, ed. Arjun Appadurai, 64–91. Cambridge: Cambridge University Press.

Macrides, Ruth. 1992. "Dowry and Inheritance in the Late Period: some cases from the Patriarchal Register". In *Eherecht und Familiengut in Antike und Mittelalter*, 89–98. München: Oldenbourg.

Marjanović-Vujović, Gordana. 1984. *Trnjane: srpska nekropola (kraj XI – početak XIII veka)*. Beograd: Narodni muzej.

Metcalf, David Michael. 1966. *Coinage in the Balkans 820–1355*. Chicago: Argonaut Publishers.

Minić, Dušica. 1980. *Le site d'habitation medieval de Mačvanska Mitrovica. Sirmium 11.* Beograd: Arheološki institut.

Novaković, Nada. 2005. Teorije o nastanku i strukturi porodičnih zadruga. *Stanovništvo* 43 (1–4): 105–134.

Novaković, Stojan. 1965. *Selo*. Beograd: Srpska književna zadruga.

Oikonomides, Nicolas. 1990. The Contents of the Byzantine House from the Eleventh to the Fifteenth century. *Dumbarton Oaks Papers* 44: 205–214.

Ostrogorski, Georgije. 1969. *Istorija Vizantije*. Beograd: Prosveta.

Pantelić, Nikola. 1971. Nakit i kićenje u XIX i XX veku. Beograd: Etnografski muzej.

Petković, Sofija and Mira Ružić. 2005. "Roman Necropolis". In *Roman and medieval necropolis in Ravna near Knjaževac*, ed. Miloje Vasić, 23–176. Beograd: Arheološki institut.

Petrović, Dragoljub.1963. Srednjevekovna nekropola na Donićkom brdu (Gradac kod Kragujevca). *Starinar* 13–14: 275–290.

Rašević, Aleksandar. 2006. Nakit za glavu iz etnološke zbirke Narodnog muzeja u Šapcu. *Museum* 7: 197–233.

Schiffer, Michael. 1972. Archaeological Context and Sytematic Context. *American Antiquity* 37 (2): 156–165.

– – –. 1996. *Formation processes of the archaeological record*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Stanojev, Nebojša. 1989. *Nekropole X–XV veka u Vojvodini*. Novi Sad: Arheološko društvo Vojvodine.

Stephenson, Paul. 2008. "Balkan Borderlands (1018–1204)". In *The Cambridge History of the Byzantine Empire* c. 500–1492, ed. Jonathan Shepard, 664–691. Cambridge: Cambridge University Press.

Stričević, Đorđe. 1958. Brestovik rimska grobnica. *Starinar* 7–8: 411–413.

Stuard, Susan Mosher. 1981. Dowry Increase and Increments in Wealth in Medieval Ragusa (Dubrovnik). *The Journal of Economic History* 41 (4): 795–811.

Šarkić, Srđan. 2006. Odredbe rimskog prava o mirazu u srednjovekovnom srpskom pravu. *Zbornik Matice srpske za klasične studije* 8: 185–191.

Tešić, Jelena. 2003. *Nevestinski nakit kod Srba u XIX veku i prvoj polovini XX veka*. Beograd: Etnografski muzej.

Travaini, Lucia. 2004. Saints and Sinners: coins in medieval Italian graves. *Numismatic chronicle* 154: 159–181.

Zegga, Nikola. 1925. Die Münze als Schmuck. *Wiener Zeitschrift für Volkskunde* 30 (Heft 3–4): 40–44.

Gordana Ćirić
Goethe Universität, Frankfurt am Main

Roman coins in medieval female burials from the territory of Serbia: Possible interpretations

The paper explores the phenomenon of secondary usage of Roman coins (2nd to 4th century) in medieval necropolises (10th to 15th century) in the territory of Serbia. The research is focused upon the graves in which the coins are used as ornaments on the costume of the deceased, most frequently reshaped as pendants. This type of secondary usage is only registered in female graves. The paper aims to suggest the interpretation of this phenomenon via the analysis of value and importance of secondarily used coins in the formation of family treasures, defined in important and critical moments of the social life. The possibility is explored of the graves in which female individuals were buried with parts of their dowry. The construction of meaning of these objects is analysed through their exchange in the customs linked to marriage and, finally, funerary practices. Since the Roman coins are scarce and exclusively made of bronze, it may be concluded that the definition of their value and importance is based upon the symbolic and representational levels. The starting point of the paper is the concept of the social biography of objects, in order to further investigate the link between the Serbian medieval social structure and evaluation of the coins in rural communities of the Central Balkans.

Keywords: Roman coins, medieval graves, Serbia, secondary usage, treasuries, biography of objects, dowry

Monnaies romaines en Serbie dans les tombes féminines médiévales: interprétations possibles

La présente étude examine le phénomène secondaire d'utilisation des monnaies romaines (IIème – IVème siècles) dans les nécropoles médiévales en Serbie (Xème – XVème siècles). Les monnaies, trouvées dans les tombes, qui ont été utilisées comme décors sur les vêtements du défunt étaient le plus souvent modifiées en pendentifs. Cette utilisation secondaire de monnaies romaines a été constatée uniquement dans les tombes féminines. L'objectif de cette étude consiste à présenter l'interprétation de ce phénomène à travers une analyse des valeurs et des significations d'emploi des monnaies, utilisées dans la création des objets précieux des familles, et qui ont été bien définis par des moments importants et critiques de la vie de la communauté. On examine surtout les possibilités des interprétations de ces analyses comme l'exemple des tombes dans lesquelles ont été enterrées les femmes avec une partie de leur dot. On analyse

la signification et la valeur de ces objets par leurs échanges lors des coutumes liées aux actes de mariage, et plus tard aux pratiques funéraires. Étant donné que les monnaies dans ces tombes sont peu nombreuses et qu'il s'agit des dénomination en bronze, nous pouvons supposer que leur valeur et leur importance sont symboliques et représentatives. Le point de départ de la présente étude, au sens théorique du mot, est fondé sur le concept social des biographies des objets, et examine ensuite le lien entre la structure sociale médiévale et l'évaluation des monnaies dans les milieux ruraux de la zone centrale des Balkans.

Mots clefs: monnaie romaine, tombes féminines, Serbie, utilisation secondaire, objets précieux, biographies des objets, dot

Primljeno / Received: 14. 6. 2016.
Prihvaćeno / Accepted for publication: 2. 9. 2016.